

Wojciech Narębski

Szkolnictwo średnie i wojskowe 2. Korpusu Polskiego

Prace Komisji Historii Nauki Polskiej Akademii Umiejętności 10, 263-317

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Wojciech NARĘBSKI

SZKOLNICTWO ŚREDNIE I WOJSKOWE 2. KORPUSU POLSKIEGO

Pierwsze szkoły przy Armii Polskiej w ZSRR

Konsekwencją zawartego 30 lipca 1941 r. układu między Rządem ZSRR a Rządem Polskim, zwanego paktem Sikorski–Majski, była polsko-radziecka umowa wojskowa z 14 sierpnia 1941 r. o utworzeniu na terytorium ZSRR Armii Polskiej, podległej naszemu Rządowi w Londynie. Jej dowódcą został, jak wiadomo, gen. Władysław Anders, zwolniony wraz z grupą wyższych oficerów z więzienia NKWD na Łubiance w Moskwie.

Rejonem formowania się naszej Armii był, znany naszym zesłańcom – konfederatom barskim i powstańcom, obwód Orenburski (wówczas Czkałowski) na Powołżu, położony na rubieżach europejskiej Rosji. Dowództwo i Sztab Armii Polskiej w ZSRR oraz związane z nim oddziały rozmieszczono w Buzułuku i Kołtubiance, a miejscem tworzenia się 6. Dywizji Piechoty były okolice Tockoje. Natomiast 5. Dywizja Piechoty powstawała nieco dalej od Dowództwa Armii w Tatiszczewie koło Saratowa. Do punktów zbórnych tych jednostek przybywali nie tylko uwolnieni na mocy „amnestii” więźniowie obozów pracy „łagrów” i więzień, ale i liczni poborowi-członkowie rodzin deportowanych w głąb ZSRR, bardzo często wraz ze swymi bliskimi. Wśród tych ostatnich było również wiele dzieci w wieku poniżej 16 lat, w tym niemało sierot. Sytuacja tych ludzi, koczujących wokół tworzących się oddziałów, była często wręcz dramatyczna. Próbowali temu zaradzić zarówno ich dowódcy, jak i żołnierze, przekazując dobrowolnie cywilom 30% swych racji żywnościowych. Ponadto zatrudniano starsze dzieci w stołówkach i magazynach, dożywiając je i mundurując. Nie rozwiązywało to jednak ogromnie ważnego problemu edukacji tej młodzieży, która od wywiezienia rodzin nie uczęszczała do szkół. Dlatego już 12 września 1941 r. troskliwy

o losy młodego pokolenia gen. Anders wydał rozkaz o zorganizowaniu przy Ośrodku Zapasowym Armii w Tockoje Oddziałów Junackich. Dzięki temu powstały szkoły dla chłopców i dziewcząt, które nazwano odpowiednio Szkołami Junaków i Junaczek, obejmujące zarówno wykształcenie podstawowe, jak i średnie. Warunki ich pracy były początkowo niezwykle trudne. Brakowało wszelkich pomocy szkolnych, papieru, ołówków, sprzętów i, oczywiście, podręczników. W połowie stycznia 1942 r. szkoły te, wraz ze wszystkim jednostkami Armii, przetransportowano do środkowoazjatyckich republik radzieckich.

Szkołę Junaków zakwaterowano w uzbeckim Wrewskoje koło Dowództwa Armii w Jang-Julu, a Szkołę Młodszych Ochotniczek (tak nazwano junaczki) w pobliżu miasta Guzar.

Wobec ogromnego napływu nieletniej młodzieży, we Wrewskoje utworzono koedukacyjną szkołę powszechną początkowo dla 400 dziewcząt i chłopców w wieku od 8 do 13 lat. Natomiast w Kermine, rejonie tworzenia się 7. Dywizji Piechoty, zakwaterowano Szkołę Junaków dla chłopców w wieku 14–17 lat, a analogiczną Szkołę Junaczek umieszczono w Guzarze i Kitabu, blisko miejsca postoju 6. Dywizji Piechoty. W każdej z nich uczyło się po około 800 młodych ludzi. W szkołach junackich, poza przedmiotami ogólnokształcącymi, prowadzono, podobnie jak w przedwojennych korpusach kadeckich, zajęcia wojskowe. Miało to na celu przygotowanie przyszłych fachowych kadr dla naszej Armii, odczuwającej dotkliwy brak specjalistów różnych broni i służb. Warunki nauki w Uzbekistanie były nieco lepsze niż na Powołżu. Jednak gorący i suchy klimat, sprzyjający epidemii takich chorób, jak malaria, dezynteria, tyfus, pelagra, szkorbut i in., które dziesiątkowały osłabionych trudnymi warunkami bytowania na „niehumanitarnej ziemi” rodaków, był przyczyną wysokiej śmiertelności w wojsku i szkołach. Ogółem na terenie ZSRR zmarły 123 junaczki i 160 junaków. Na początku czerwca 1942 r., mimo wyewakuowania na Środkowy Wschód na przełomie marca i kwietnia 1880 najsłabszych zdrowotnie uczennic i uczniów, we wszystkich szkołach pozostało ich w ZSRR jeszcze około 2900, w tym wielu świeżo przybyłych. Ostatecznie, w wyniku dwóch ewakuacji, znalazło się na Środkowym Wschodzie ponad 4600 junaczek i junaków.

Szkolnictwo na Środkowym Wschodzie

Szkoły junackie

Po przejściu w Persji niezbędnego przeglądu lekarskiego naszej junackiej młodzieży i skierowaniu na leczenie 250, oraz odesłaniu do odnalezionych rodziców 320 nieletnich dziewcząt i chłopców, resztę Dowództwo Armii Polskiej na Wschodzie skierowało pod koniec 1942 r. do Palestyny. Ziemia Święta, której ludność w owym czasie złożona była w kilkudziesięciu procentach z polskich

Żydów, stała się wielkim ośrodkiem szkół średnich pod opieką Wojska Polskiego. W Jerozolimie powstał Dział Wydawnictw, który, kopiując oryginały, będące m.in. w posiadaniu polskich Żydów, przystąpił do drukowania podręczników i lektur szkolnych oraz najważniejszych pozycji naszej literatury pięknej.

Wszystkie dziewczęta skierowano początkowo do Rehovoth, gdzie wkrótce nastąpił podział na grupę młodszą, którą przeniesiono do szkoły cywilnej, zorganizowanej w Ein Karem koło Jerozolimy i starszą, kontynuującą naukę w Szkole Młodszych Ochotniczek. Została ona niebawem przeniesiona do m. Jenin, a następnie do Nazaretu, gdzie w budynku klasztoru OO. Franciszkanów i kilku mniejszych działała do sierpnia 1947 r., gdy została przetransportowana do Wielkiej Brytanii. Dużą rolę wychowawczą miała działalność kółek zainteresowań, harcerstwa i sodalicii. W ciągu pięcioletniej działalności szkół junackich, zakwaterowanych w Nazarecie, przygotowujących uczennice-junaczki, zwane oficjalnie młodszymi ochotniczkami, i junaków do pracy w różnych dziedzinach i zawodach wydano kilkaset świadectw ukończenia: szkoły powszechnej (254), gimnazjum ogólnokształcącego (563), liceum humanistycznego (248) oraz nieco później utworzonych liceum pedagogicznego (84), liceum administracyjno-handlowego (45) i, powstałego pod koniec 1945 r., Junackiego Gimnazjum Kupieckiego (52).

Natomiast ponad 3550 junaków, ewakuowanych ze Związku Radzieckiego, umieszczono początkowo w obozie Bashit koło Gazy, gdzie nastąpił ich podział na kilka grup wiekowych i specjalistycznych. W zakresie szkoły powszechnej rozpoczęły pracę Młodsza i Starsza Szkoła Junacka odpowiednio w Nazarecie i Quastina, a ponad tysiąc chłopców po szkole powszechnej skierowano do Junackiej Szkoły Kadetów, zakwaterowanej w m. Barbara, położonej w pobliżu ruin świątyni rzymskiej Ashkelon na wybrzeżu morza Śródziemnego.

Nawiązywała ona do tradycji przedrozbiorowej Szkoły Rycerskiej i przedwojennych Szkół Kadetów, przyjmując ich wojskowo-ogólnokształcący charakter. Zorganizowana była według brytyjskiej struktury cztero-kompanijnego *Young Soldiers Battalion* i formalnie została podporządkowana stacjonującej w pobliskiej Gederze 3. Dywizji Strzelców Karpackich. Dlatego na lewym rękawie, obok naszywki „Poland”, kadeci nosili odznakę rozpoznawczą tej dywizji. Ich brytyjskie mundury wyróżniały się granatowymi naramiennikami z żółtą obwódką i emblematem JSK, a na furażerkach połyskiwało kadeckie słońce z orłem w tarczy. Celem wyrównania straty kilku lat, spowodowanych wydarzeniami wojennymi i brakiem szkół w rejonach wywózki do ZSRR, Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego postanowiło, by wszystkie szkoły na uchodźstwie przebrały program dwuletni w ciągu jednego roku szkolnego. Obok nauki w zakresie szkoły średniej i szkolenia wojskowego kadeci znajdowali czas na zajęcia kulturalne i sport. Prowadzący wychowanie muzyczne znany przedwojenny pianista Stanisław Ursztajn zdołał utworzyć z młodzieży kadeckiej i młodszych ochotniczek z Nazaretu chór, orkiestrę i zespół teatralny, w którego repertuarze,

poza sztukami S. Wyspiańskiego *Wesele*, *Wyzwolenie* i *Noc listopadowa*, znalazły się również opery S. Moniuszki *Halka* i *Straszny Dwór*, wystawiane także dla stacjonujących w Palestynie oddziałów polskich i alianckich oraz ludności miejscowej – zwłaszcza palestyńskiej Polonii i Żydów polskiego pochodzenia. Utworzono szkolny zespół redakcyjny, który wydawał czasopismo „Kadet”, ukazujące się obok wydawanego przez YMCA periodyku „Junak”. Ożywioną działalność prowadził hufiec harcerski, który wydawał drukowane na powielaczu piśmko „Na tropie”. Przez cały czas pobytu Szkoły w Palestynie młodzież mieszkała w namiotach, a sale szkolne, pracownie, biblioteka i czytelnice mieściły się w barakach. Ogromne znaczenie miało utworzenie przy Szkole w Barbarze Centralnej Biblioteki Naukowej, z której korzystały również stacjonujące w pobliżu Barbary jednostki. . W roku szkolnym 1945/46 wszystkie polskie szkoły junackie posiadały niemal 16 500 książek beletrystycznych, 1575 naukowych i niemal 39 400 podręczników. Sukcesy odnosiły również zespoły piłki nożnej i siatkówki.

Wśród 1170 wychowanków Junackiej Szkoły Kadetów 961 ukończyło gimnazjum, a 339 uzyskało świadectwo dojrzałości. Warto podkreślić, że w okresie 1943–1945 95 kadetów zasiliło szereg 2. Korpusu Polskiego we Włoszech, a 340 – naszą marynarkę i lotnictwo.

Nazwiska poległych na polu chwały umieszczono na obelisku, zdołającym obozowy plac zbiórek.

Poza Junacką Szkołą Kadetów, na terenie Palestyny i Egiptu utworzono sieć Szkół Mechanicznych, w tym dwa Gimnazja i jedno Liceum. Rozmieszczono je w północnej Palestynie koło portu Hajfa w miejscowościach Kiryat Motskin, Sarafand i Beit Nabala, gdzie znajdowała się brytyjska baza remontowa *Royal Electrical and Mechanical Engineers*.

Była ona doskonale wyposażona w laboratoria, warsztaty i kosztowny sprzęt oraz posiadała kadrę specjalistów, którzy wspomagali nasz zespół pedagogiczny. Program zajęć tych szkół obejmował przedmioty ogólnokształcące i zawodowe w działach: ślusarskim, samochodowym, kowalskim, spawalniczym, maszynowym i elektrycznym. Wiele uwagi poświęcano zajęciom warsztatowym. Po ukończeniu tych szkół junacy otrzymywali dyplom czeladniczy. Kształcenie wykwalifikowanych specjalistów w tych działach miało ogromne znaczenie dla jednostek alianckich i polskich w tym rejonie, doskonale wyposażonych w nowoczesną broń i liczne pojazdy mechaniczne. Dlatego w rejonach stacjonowania wielkich brytyjskich warsztatów oraz baz samochodowych i lotniczych w Egipcie zorganizowano ponadto jeszcze kilka junackich szkół mechanicznych. Dwie z nich ulokowano na pustyni w pobliżu Kanału Sueskiego w Tel-El-Kabir, a Gimnazjum i Liceum Mechaniczno-Lotnicze w Heliopolis koło Kairu. Natomiast w pobliskim Mena utworzono Junacką Szkołę Łączności.

Ogółem na Środkowym Wschodzie zorganizowano 19 szkół junackich, w tym: trzy powszechnie, siedem gimnazjów (w tym cztery zawodowe), pięć mechanicznych i cztery licealne. Uczęszczało do nich ponad 3600 chłopców i około 800

dziewcząt. Nie ulega wątpliwości, że zorganizowanie tych szkół przez Dowództwo APW było ogromnym osiągnięciem, umożliwiającym naszej młodzieży nadrobienie wojennych strat w jej edukacji.

Wielką w tym rolę troskliwego jej opiekuna gen. Władysława Andersa i głównego organizatora szkolnictwa polskiego w APW i 2. Korpusie płk. prof. dr. hab. Jerzego Alexandrowicza. Jako b. profesor Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, a następnie profesor i rektor Akademii Medycyny Weterynaryjnej we Lwowie i wiceminister Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, potrafił on w niezwykle trudnych – zwłaszcza początkowo – warunkach stworzyć znakomicie funkcjonujący system szkół średnich i dobrać dobrze przygotowane kadry pedagogiczne.

Kursy Maturalne i Gimnazjalne dla Żołnierzy APW i 2. Korpusu

Dobrym dowodem troski Dowódcy 2. Korpusu o wykształcenie i przyszłość uratowanych od zagłady na „niehumanitarnej ziemi” i zahartowanych w libijskich bojach młodych żołnierzy nowoutworzonego 2. Korpusu było zorganizowanie rozkazem Dowództwa APW z 4 sierpnia 1943 r. pięciomiesięcznych Kursów Maturalnych dla Żołnierzy APW. Ich celem było umożliwienie przed wkroczeniem Korpusu do akcji ukończenia przez powołanych na nie uczniów-żołnierzy ostatnich klas gimnazjum i liceum, a tym samym uzyskanie tzw. małej matury lub świadectwa dojrzałości. Zlokalizowano je w palestyńskim obozie Barbara, obok miejsca zakwaterowania Junackiej Szkoły Kadetów, posiadającej już dobre zaplecze laboratoryjne i biblioteczne oraz pracownie.

Należy podkreślić, że na jesieni 1943 r. wszystkie sformowane w Palestynie i Iraku wielkie jednostki polskie, po intensywnym przeszkoleniu na nowoczesnym sprzęcie wojennym, odbyły wielkie manewry, zyskując wysokie oceny alianckiego *Persia and Iraq Command*. Podobne wyrazy uznania wyraził podczas swej ostatniej przed tragiczną śmiercią wizyty naczelny wódz gen. Władysław Sikorski. Na przeprowadzenie Kursów wykorzystano więc okres oczekiwania na skierowanie naszego Korpusu do działań w Europie, a konkretnie we Włoszech.

Zajęcia lekcyjne przyjętych na Kursy 393 uczniów IV klasy gimnazjalnej i 249 – II licealnej rozpoczęły się w Barbarze 24 września 1943 r. Uczniowie, reprezentujący wszystkie jednostki 2. Korpusu z wyjątkiem gimnazjalistów 3. Dywizji Strzelców Karpackich, która równocześnie tworzyła własne Kursy, zostali zakwaterowani w namiotach, a zajęcia odbywały się w typowych dla brytyjskich obozów wojskowych barakach. Ze względu na odczuwalne jeszcze braki podręczników i skryptów oraz wyposażenia pracowni fizycznych i chemicznych, liceum było typu humanistycznego. Dzięki jednak dojrzałości umysłowej oraz samodzielności i chęci do nauki uczniów-żołnierzy, jak również sumiennemu prowadzeniu przez nich notatek i wzajemnej pomocy w tym zakresie, wyni-

ki nauczania były bardzo dobre. 323 z nich uzyskało świadectwa ukończenia gimnazjum ogólnokształcącego, a 159 zdało eksternistyczny egzamin maturalny w dniach 7–12 lutego 1944 r. przed Państwową Komisją Egzaminacyjną, powołaną przez Delegata Ministerstwa WR i OP w Jerozolimie. Warto dodać, że tzw. mała matura upoważniała do przyjęcia do szkoły podchorążych, co wobec braków w młodszej kadrze oficerskiej miało bardzo duże znaczenie.

Niemal równocześnie, bo 20 września 1943 r., przy Kwaterze Głównej najwcześniej sformowanej 3. Dywizji Strzelców Karpackich w pobliskim obozie Julis – z inicjatywy kierownika jej Referatu Oświaty i Kultury mjr. Mieczysława Młotka – rozpoczął działalność Dywizyjny Kurs Gimnazjalny, na który zakwalifikowano 292 młodych żołnierzy 3. DSK. Należy podkreślić, że komendantem Szkoły Karpackiej, która jako jedyna tego rodzaju placówka oświatowa działała niemal nieprzerwanie nawet podczas działań wojennych we Włoszech, był asystent Uniwersytetu Jagiellońskiego por. mgr Józef Kapica. Cała szkoła była zakwaterowana w namiotach, przy czym sale wykładowe i świetlicę utworzono łącząc ze sobą po kilka namiotów tropikalnych, do których saperzy doprowadzili światło elektryczne. Zajęcia w Julis prowadzono do 21 listopada 1943 r., kiedy to 3. DSK, w związku z zamiarem przerzucenia jej jako pierwszej jednostki 2. Korpusu do Włoch, została przeniesiona do obozu przejściowego Quassasin w Egipcie. Tam zdołano jeszcze przeprowadzić klasyfikację półroczną i zaopatrzyć w komplet podręczników grupy żołnierzy z poszczególnych oddziałów dywizyjnych, aby mogli oni samodzielnie przygotowywać się do egzaminów. Zdawano je w prymitywnych warunkach przyfrontowych podczas walk pozycyjnych nad rzeką Sangro między 30 marca a 20 kwietnia 1944 r. przed wyznaczoną przez delegata Ministerstwa WR i OP komisją, w skład której, poza J. Kapicą, wchodziła nauczyciele Zygmunt Gilson i Władysław Choma, późniejszy wykładowca Akademii Pedagogicznej w Krakowie. Na ogólną liczbę 260 kandydatów nie ukończyło nauki jedynie 16, a 30 uzyskało małą maturę. Pozostali otrzymali świadectwa ukończenia poszczególnych klas gimnazjum.. Uroczystość rozdania świadectw przez dowódcę 3. Dywizji Strzelców Karpackich gen. Bronisława Ducha odbyła się 22 kwietnia 1944 r. na zapleczu frontu w Castelpetroso.

Szkolnictwo średnie w okresie działań 2. Korpusu we Włoszech

W okresie maj–sierpień 1944 r. nauczyciele i uczniowie szkół średnich 2. Korpusu zdawali egzamin życiowy w bojach pod Monte Cassino, Ankoną, nad Metauro i na Linii Gotów. Wielu z nich poległo lub odniosło rany. Wykorzystując przejście Korpusu do odwodu po przełamaniu Linii Gotów, wykazując szczególną troskę o wykształcenie podległych mu żołnierzy Dowódca 3. Dywizji zezwolił na zorganizowanie w mieście Civitanova Marche dwutygodniowego kursu repetytoryjnego, na którym każdy mógł nadrobić braki w poszczególnych

przedmiotach. W efekcie kolejnych 48 karpaczczyków uzyskało świadectwa ukończenia gimnazjum ogólnokształcącego.

Działalność oświatowa w 2. Korpusie została zawieszona w okresie niedocenianych na ogół przez historyków, a ważnych i ciężkich walk naszych jednostek w Apeninie Emiliańskim.

Została ona jednak wznowiona wkrótce po zawieszeniu na okres jesienno-zimowy 1944 r. działań ofensywnych wojsk alianckich przez Dowództwo frontu we Włoszech, gdy na naszym odcinku linia frontu ustabilizowała się w dolinie rzeki Senio.

W tym okresie rozpoczęła znowu działalność zarówno Szkoła Karpacka, jak i Kursy Maturalne dla żołnierzy innych jednostek 2. Korpusu, stanowiące kontynuację kursów w palestyńskiej Barbarze.

Siedzibą Kursu Gimnazjalnego i Licealnego 3. DSK było od 22 stycznia do 19 kwietnia 1945 r. górskie uzdrowisko Bagno di Romagna, a od 20 kwietnia do 23 czerwca inny kurort, Terra del Sole koło Forli. Warunki lokalowe były bardzo dobre, ponieważ na kwatery i sale wykładowe wykorzystywano w obu miejscowościach opustoszałe wskutek działań wojennych hotele. Natomiast brakowało sprzętów szkolnych: stołów, ławek, stołków i tablic, które często przenoszono z miejsca na miejsce, zależnie od potrzeb. Drugi turnus Szkoły Karpackiej ukończyło pomyślnie 327 uczniów, z których 100 uzyskało świadectwa ukończenia gimnazjum (małą maturę), a 30 – I klasy liceum typu matematyczno-fizycznego. Wśród absolwentów gimnazjum był Ryszard Kaczorowski, późniejszy ostatni Prezydent RP na Obczyźnie.

Równocześnie z reaktywacją w Apeninie Romańskim Szkoły Karpackiej, w rejonie Bazy 2. Korpusu na terenie półwyspu Salentyńskiego („obcasy włoskiego buta”) uruchomiono 17 stycznia w miejscowości Alessano Kursy Maturalne Nr 1, przeznaczone dla żołnierzy pozostałych jednostek i oddziałów 2. Korpusu. Ze względu na znaczny napływ kandydatów, wśród których było wielu uwolnionych przez aliantów jeńców, zwłaszcza młodych powstańców warszawskich oraz rodaków uciekinierów z Wehrmachtu, 9 kwietnia 1945 r. powstała w pobliskim salentyńskim miasteczku Matino jeszcze jedna ogólnokształcąca szkoła średnia, nazwana Kursami Maturalnymi Nr 2. Ich kierownikami nauczania (dyrektorami) byli odpowiednio adiunkt Uniwersytetu Jagiellońskiego biolog kpt. dr Tadeusz Szela i pełniący poprzednio tę funkcję na Kursach w Barbarze, przedwojenny kurator Warszawskiego Okręgu Szkolnego kpt. mgr Henryk Staszewski. Uczniowie obu szkół zakwaterowani byli w domach prywatnych, a zajęcia odbywały się w godzinach popołudniowych w budynkach miejscowych szkół, aby umożliwić rano naukę młodzieży włoskiej. Odczuwało się nadal brak wystarczającej ilości podręczników, czemu zaradzano powielaniem skryptów i skrupulatnym prowadzeniem notatek z wykładów.

Należy podkreślić, że większość doświadczonych i mających często tytuły naukowe pedagogów nie miała stopni oficerskich, podczas gdy wśród uczniów było sporo, często odznaczonych na froncie, oficerów. Ten problem rozwiązano

nadając tym nauczycielom angielski stopień oficera oświatowego *Public Relation Officer*.

Pierwszy turnus w Alessano zakończył się w lipcu 1945 r. przy czym małą maturę uzyskało 234 uczniów, a wielką maturę zdało 85 absolwentów liceum. Niestety, autor nie dysponuje odpowiednimi danymi, dotyczącymi I turnusu Kursów w Matino.

Mimo znacznego obciążenia nauką (materiał każdej klasy przerabiano w pół roku), wielu żaków angażowało się w działalność społeczno-kulturalną. Tworzono zespoły artystyczne, organizowano spektakle dla miejscowej ludności i wydawano szkolne gazetki. W przypadku Alessano było to drukowane na powielaczu pisemko „Prosto z ławy”. Jednym z jego redaktorów był Olgierd Terlecki. Należy podkreślić, że stosunki z miejscową ludnością były na ogół bardzo dobre, często wręcz rodzinne, czemu sprzyjało zakwaterowanie uczniów-żołnierzy w domach prywatnych. Dzielili się oni z gospodarzami otrzymywanymi i kupowanymi w kantine YMCA artykułami (kawa, herbata, papierosy, słodczyce), które były nieosiągalne, zwłaszcza w przeżywających głęboki kryzys ekonomiczny południowych Włoszech. Pozwoliło to na przeżycie naszym gospodarzom trudnego powojennego okresu.

Istotne znaczenie miała też podziwiana przez miejscową ludność i kler religijność Polaków.

Uczniowie I turnusu wmurowali w alessańskiej Kolegiacie San Salvatore marmurową tablicę – ryngraf z łacińskim napisem, upamiętniającym pobyt polskich żaków-żołnierzy w tym miasteczku. Warto podkreślić, że rodzinna atmosfera na kwaterach pozwalała na psychiczny relaks uczniów w mundurach, odczuwających kilkuletnią rozłąkę z najbliższymi oraz trudy walki i tułaczki. Dowodem serdecznych stosunków polsko-alessańskich jest wydanie przez miejscowego działacza dr. Antonio Caloro książki *Gli Alessanesi di Anders* i zainicjowanie przez niego i autora tego opracowania wzajemnej wymiany wizyt we Włoszech, Polsce i Anglii. W ramach jednej z nich zorganizowano w auli PAU konferencję naukową, poświęconą polskiemu szkolnictwu we Włoszech, a kulminacją tych przyjaznych stosunków było nadanie w 60-lecie szkoły obywatelstwa honorowego Alessano wszystkim żyjącym „polskim alessańczykom”. Obecnie tę samą godność nielicznym już polskim żakom w mundurach szkoły w Matino zamierza nadać Rada Miejska tego miasta.

Polskie szkoły średnie we Włoszech w okresie powojennym

Po zakończeniu wojny wzmocniony i zreorganizowany 2. Korpus Polski, liczący niemal 100 000 żołnierzy, przebywał na terenie Włoch przez ponad rok. Dowództwo, 3. Dywizja Strzelców Karpackich i 2. Dywizja Pancerna stacjonowały w regionie Marche, a 5. Kresowa Dywizja Piechoty w regionach Emilia-

Romagna i Veneto. Natomiast w rejonie Bazy w południowych Włoszech i na Środkowym Wschodzie tworzyły się nowe polskie jednostki.

Dzięki szczególnej trosce gen. Andersa o poziom oświaty i kultury naszych żołnierzy odpowiednie wydziały 2. Korpusu prowadziły szeroką akcję wydawniczą gazet, czasopism, książek i podręczników. Całokształt tej działalności doprowadził do powstania na terenie Włoch organizmu społecznego, który nazwano „Małą Polską”. Nic dziwnego, że w tak sprzyjających warunkach nastąpił dalszy rozwój szkolnictwa, wzbogaconego – w trosce o przyszłość przechodzących do życia cywilnego żołnierzy – o szkoły zawodowe.

Ulokowana w miasteczkach Amandola i Sarnano u stóp wyniosłych Gór Sybillańskich w regionie Marche Szkoła Karpacka, przemianowana na Gimnazjum i Liceum 3. DSK, przeżyła swój złoty okres. Dzięki powiększeniu kadry nauczycielskiej o pedagogów, zwolnionych z niewoli niemieckiej, przyjęto około tysiąc kandydatów, wśród których – poza karpaczykami – było też sporo żołnierzy stacjonującej w tym regionie 2. Brygady Panczernej, a nawet 5. Kresowej Dywizji Piechoty. Szkoła rozpoczęła działalność 30 lipca 1945 r. W Amandoli ulokowano liceum matematyczno-fizyczne, a w Sarnano humanistyczne. Warunki zakwaterowania, nauki i pracy były bardzo dobre, podobnie jak stosunki z miejscową ludnością. Poprawiło się też znacznie zaopatrzenie w podręczniki, drukowane przez Sekcję Wydawniczą Wydziału Oświaty 2. Korpusu. Szkoła wydawała ponadto drukowane na powielaczu skrypty oraz niektóre pozycje literatury pięknej.

Ukazywał się również reprezentujący wysoki poziom szkolny miesięcznik „Smrek”.

W szkole powstał chór szkolny, kółka historyczne i literackie oraz teatryk i balet. Działał też krag starszoharcerski, w którym działał Ryszard Kaczorowski, późniejszy prezydent RP i komendant ZHP na Obczyźnie.

Trzeci rok szkolny Gimnazjum i Liceum 3. DSK zakończył się 23 lutego 1946 r. Ogółem sklasyfikowano ponad 800 uczniów, z czego świadectwo maturalne otrzymało 31, a ukończenia gimnazjum ogólnokształcącego 108 uczniów. 667 absolwentów tego turnusu uzyskało promocje do następnej klasy.

Czwarty – ostatni a niedokończony na ziemi włoskiej – turnus Szkoły Karpackiej rozpoczął się 1 kwietnia 1946 r., przy czym przyjętych zostało ponad 900 uczniów. 6 sierpnia 1946 r. nastąpiła ewakuacja szkoły do Wielkiej Brytanii. Pamiątką ponadrocznego pobytu naszych uczniów-żołnierzy 3 DSK u stóp Gór Sybillańskich jest tablicza pamiątkowa w położonym niedaleko Amandoli znanym sanktuarium Madonny z Ambro.

Dowództwo 2. Korpusu nie zapomniało też o kształceniu naszych dzielnych kobiet-żołnierzy.

W nadadriatyckim Porto San Giorgio, położonym ok. 50 km na południe od Ankony, działał w okresie od 5 marca do 3 sierpnia Kurs Maturalny dla Ochotniczek PSK 2. Korpusu. Z 77 uczennic 42 uczęszczały do IV klasy gimnazjum, a reszta do liceum. Większość stanowiły „drajwerki” kompanii transportowych.

W grudniu 1945 r. w tej samej miejscowości i pomieszczeniach Kursu otwarto Gimnazjum i Liceum Ochotniczek PSK/WSK 2. Korpusu. Nazwa szkoły uwzględniała fakt, że jedna trzecia z 229 przyjętych uczennic stanowiły uwolnione z obozów jenieckich uczestniczki Powstania Warszawskiego z Wojskowej Służby Kobiet Armii Krajowej. Jej działalność w Porto San Giorgio trwała do przeniesienia wraz z całym 2. Korpusem do Wielkiej Brytanii w lipcu 1946 r.

W regionie Marche powstało również w tym okresie kilka szkół zawodowych. Największą z nich, Gimnazjum Mechaniczne, uruchomiono w lutym 1946 r. w Fermo. Zajęcia odbywały się w dobrze wyposażonym w laboratoria i warsztaty Istituto Tecnico Industriale F. Corridoni a 120 uczniów zakwaterowano w koszarach. Szkoła podlegała Dowództwu 2 Grupy Artylerii naszego Korpusu i zakończyła swą działalność w sierpniu 1946 r. Jej absolwenci otrzymali dyplomy czeladnicze i świadectwa ukończenia gimnazjum.

W tym samym czasie w Sant'Omero koło Teramo ulokowano Gimnazjum Kupieckie 3. DSK i zorganizowano Kursy Rolnicze, a w Porto San Giorgio przy 12. Kompanii Geograficznej działała Szkoła Miernicza, licząca 40 uczniów.

Największym ośrodkiem szkolnym 2. Korpusu stał się południowo-wschodni rejon Włoch Pulia, a zwłaszcza Półwysep Salentyński. Obok działających od wiosny 1945 r. Kursów Maturalnych Nr 1 i Nr 2 w Alessano i Matino, przemianowanych w Państwowe Gimnazjum i Liceum Nr 1 i Nr 2, w pobliskim Casarano powstało 18 października 1945 r. Gimnazjum Kupieckie i Liceum Administracyjno-Handlowe, do którego przeszło z tych szkół ogólnokształcących kilku pedagogów i kilkudziesięciu uczniów. Na zakończenie swej działalności w 1947 r. w Fowlmere (Anglia) szkoła ta przyznała 40 osobom świadectwa ukończenia gimnazjum i 51 świadectw dojrzałości. Natomiast w stolicy prowincji Lecce utworzono Szkołę Rolniczą. Jej komendantem był kpt. Kazimierz Andrusiewicz. Po przeniesieniu do Anglii szkoła ta działała w Cannon Hall Camp koło Cawthorne w hrabstwie York, gdzie zgrupowano większość szkół z Salento. Na podstawie fotografii archiwalnych, udostępnionych przez syna b. komendanta Szkoły inż. Bogdana Andrusiewicza, można ocenić, że wykształcenie rolnicze uzyskało w niej około stu żołnierzy 2. Korpusu.

Drugi turnus szkoły w Alessano trwał od 6 sierpnia 1945 r. do 6 lutego 1946 r. W wyniku reorganizacji i zwiększenia liczby klas, liczba uczniów wzrosła do 530 osób. Po miesięcznej przerwie zajęcia trzeciego turnusu rozpoczęto 1 marca 1946 r. Po przeniesieniu w sierpniu do Wielkiej Brytanii, obie szkoły z Salento zakwaterowano w tym samym obozie Cannon Hall Camp koło Cawthorne. Trzeci turnus Gimnazjum i Liceum Nr 1 zakończył się 3 listopada 1946 r. Małą maturę uzyskało 56 uczniów, a egzamin dojrzałości zdało 62 absolwentów liceum – w tym autor tego opracowania.

Pierwszy turnus szkoły w Matino, o którym jest niewiele danych, rozpoczął się na początku kwietnia, a zakończył w październiku 1945 r. Już w listopadzie tego roku zainaugurowano zajęcia drugiego turnusu tej szkoły, który zakończono

no 18 maja 1946 r. Lekcje prowadzono w okazałym budynku miejscowej szkoły w godzinach popołudniowych, aby umożliwić naukę lokalnej młodzieży. Wy różniającą się postacią wśród pedagogów był miłośnik i znawca rodzimej historii kapelan salezjanin Kazimierz Dryżałowski, organizator szkolnego kręgu starszoharcerskiego. Jak już wspomniano, w sierpniu 1946 r. obie nasze szkoły z Salento zostały przetransportowane drogą morską z Neapolu przez Liverpool do hrabstwa York, gdzie w Cawthorne działały do 1947 r., a następnie zostały przeniesione do Bodney Airfield w hrabstwie Norfolk, gdzie zakończyły swą działalność na wiosnę 1948 r.

Według dostępnych danych ten najdłużej działający zespół szkół ogólnokształcących 2. Korpusu, który działał od Barbary w Palestynie przez salentyńskie Alessano i Matino po Cawthorne i Bodney Airfield, umożliwił wykształcenie ponad 3600 uczniów, z których 602 otrzymało świadectwa dojrzałości, a 1127 uzyskało małą maturę. Natomiast tak samo długo istniejąca Szkoła Karpacka wykształciła 1800 uczniów, wydając 309 świadectw dojrzałości i 654 dyplomy ukończenia gimnazjum ogólnokształcącego.

Najmłodszą szkołą ogólnokształcącą 2. Korpusu było otwarte 6 listopada 1945 r. w Modenie (Emilia-Romania) Gimnazjum 5. Kresowej Dywizji Piechoty, do którego uczęszczało około 300 uczniów, w tym również żołnierzy innych jednostek. Jej komendantem był kpt. Alfred Kolator a dyrektorem por. mgr Wiesław Wojtowicz. Jednym z absolwentów Szkoły 5. KDP był znany historyk prof. Jan Ciechanowski. Osiągnięciem kulturalnym szkoły było bardzo udane zorganizowanie 4 marca 1946 r. tradycyjnego wileńskiego „Kaziuka”. Szkoła zakończyła swą działalność 1 grudnia 1947 r. w Bodney Airfield, końcowym miejscu koncentracji wszystkich polskich szkół w Wielkiej Brytanii. Nie udało się dotąd uzyskać danych o efektach jej pracy.

Kolejnym dowodem dbałości Gen. Andersa o los i wykształcenie naszego młodego pokolenia było utworzenie w połowie 1945 r. w pobliżu wielotysięcznego obozu naszych uchodźców cywilnych w mieście Barletta koło Bari Polskiego Gimnazjum i Liceum Ogólnokształcącego w Trani. Ta cywilna średnia szkoła koedukacyjna, będąca pod opieką 2. Korpusu, zgromadziła ok. 400 dziewcząt i chłopców, głównie uwolnionych z obozów jenieckich żołnierzy AK. Wśród nich znalazła się kilkusobowa grupa dziewcząt wychowanek działającego od 1941 r. w Algierze Polskiego Gimnazjum i Liceum, które w 1944 r. zostało upaństwowione i otrzymało imię gen. Władysława Sikorskiego. Jedną z absolwentek obu tych szkół jest zamieszkała w Krakowie mgr Romana Łukasik, której pamiętnik wojenny, zamieszczony ostatnio w piśmie Rady Naukowej Zarządu Głównego Związku Sybiraków „Zesłaniec” nr 34 (2008), jest cennym źródłem informacji dotyczących tych mało znanych polskich placówek oświatowych na obczyźnie. Szkoła w Trani zakończyła swą działalność w sierpniu 1946 r. wraz z przeniesieniem 2. Korpusu do Wielkiej Brytanii.

Szkoły podchorążych w ZSRR i na Środkowym Wschodzie

Wymordowanie wielu tysięcy polskich oficerów przez NKWD spowodowało dotkliwy brak kadry oficerskiej w tworzonych na terenie ZSRR jednostkach Armii Polskiej na Wschodzie. Dlatego już w listopadzie 1941 r., rozkazem gen. Andersa, przy powstającej w Tatiszczewie 5. Dywizji Piechoty powołano do życia Szkołę Podchorążych Piechoty. Zakończyła ona swoją działalność w maju 1942 r. w Dżalał-Abad (Kirgizja), po przeniesieniu naszych jednostek do Średniej Azji. W październiku 1941 r. w rejonie Buzułuku i Kołtubianki ponad 100 szeregowych z cenzusem przeszło Kurs Unitarny Szkoły Podchorążych, który zakończono w uzbeckim Wrewskoje. Jego absolwenci zasilili następnie szeregi szkół oficerskich w Średniej Azji i na Środkowym Wschodzie. Drugą Szkołę Podchorążych Piechoty zainaugurowano 28 lutego 1942 r. przy sformowanej w Tockoje 6. Dywizji Piechoty. Zakończyła ona swą działalność w uzbeckim Szachrizjabs, a warto dodać, że jej komendantem był mjr Mieczysław Baczkowski, ojciec sekretarza Wydziału Historyczno-Filozoficznego PAU.

12 lipca 1942 r. jej elewi uzyskali podchorążackie szlify. Jednym z nich był Olgierd Terlecki, który opisał swe przeżycia w nowelce *Lokata 123*, zamieszczonej w książce *Concertina*, bardzo ciepło wspominając Komendanta Szkoły. Absolwenci zorganizowanej przy 7. Dywizji w pobliskim Kermine trzeciej Szkoły Podchorążych Piechoty zostali promowani dopiero w listopadzie 1942 r. w irackim Khanaquin, czyli po przeniesieniu Armii Polskiej na Środkowy Wschód.

W republikach Średniej Azji rozpoczęto również szkolenie kandydatów na oficerów broni pancernej 1 lipca 1942 r. w mieście Karabaty koło Frunze (Kirgizja), łącznościowców w Wielikoje Aleksiejewskoje, a saperów we Wrewskoje koło Taszkientu. Właściwe szkolenie podchorążych tych broni mogło mieć jednak miejsce dopiero w Iraku, gdzie otrzymano odpowiedni sprzęt. Promocje miały miejsce w rejonie miejscowości Quisil Ribat i Khanaquin w okresie luty–czerwiec 1943 r. Szkoła Podchorążych Artylerii, utworzona w Kara-Su (Kirgizja), zakończyła swą działalność w tym rejonie koncentracji naszych jednostek w Iraku na jesieni 1942 r., a podchorążowie artylerii przeciwlotniczej odbyli kurs w okresie grudzień 1942–maj 1943 r. i zostali promowani w Habbaniya koło Bagdadu.

Kadry oficerskie szkoliła również na Środkowym Wschodzie wstawiona zwycięskimi walkami w Libii Samodzielna Brygada Strzelców Karpackich. Szkoły Podchorążych Piechoty, Kawalerii, Łączności i Saperów tej jednostki działały w okresie kwiecień–sierpień 1942 r., początkowo w Centrum Wyszkolenia Broni i Służb El Amiriyah koło Aleksandrii, a następnie w Beit Jirja (Palestyna). Będąca kontynuatorką tradycji tej Brygady 3. Dywizja Strzelców Karpackich zorganizowała kolejno dwa turnusy szkoły podchorążych piechoty. Pierwszy z nich zrealizowano w Quiyara koło Mosulu (Iracki Kurdystan) w okresie grudzień 1942 – marzec 1943 a drugi, rozpoczęty w Gederze (Palestyna), zakończył się w Al Ismailiyah nad Kanałem Sueskim w marcu 1944 r. W tym samym miejscu i czasie

działała ostatnia na Środkowym Wschodzie Szkoła Podchorążych Broni Pancерnej i Kawalerii Pancерnej. Promocja jej absolwentów odbyła się na początku marca 1944 r. Ponadto Szkołę Podchorążych Łączności (marzec 1943–styczeń 1944) zlokalizowano początkowo w irackim Khanaqin, a promocja jej elewów odbyła się w Gederze. W tym samym mniej więcej czasie, głównie w przy Brytyjskiej Szkole Inżynieryjnej w egipskim Gebel-Miriam, działała Szkoła Podchorążych Saperów, a w Gederze – Szkoła Podchorążych Służby Zaopatrywania i Transportu. Promocja elewów tej ostatniej miała miejsce w egipskim El Quassasin 3 marca. Warto dodać, że już w ZSRR a następnie na Środkowym Wschodzie przeszkolono kadry oficerskie naszej Pomocniczej Służby Kobiet. W sumie w szkołach podchorążych różnych broni i służb wyszkolono w ZSRR 717, a na Środkowym Wschodzie 624 szeregowych z cenzusem.

Ponadto kursy specjalistyczne w ośrodkach brytyjskich odbyło ok. 1900 oficerów i ponad 2000 szeregowych, a około 25.000 naszych żołnierzy ukończyło kursy prowadzenia pojazdów mechanicznych i niemal 4000 – mechaników i personelu warsztatowego. Dzięki temu 2. Korpus Polski, rozpoczynając swój chwalebny udział w kampanii włoskiej, był bardzo dobrze przygotowany do posługiwania się nowoczesną bronią i sprzętem oraz posiadał przeszkoloną kadrę, zapewniającą dobrą działalność i współpracę różnych broni i służb.

Szkoły Podchorążych we Włoszech

W okresie ciężkich walk wszystkich jednostek 2. Korpusu pod Monte Cassino i podczas kampanii adriatyckiej (kwiecień–wrzesień 1944 r.), w której, działając samodzielnie, gen. Anders odniósł największe sukcesy operacyjne (zdobycie ważnego portu Ankona, zwycięstwo nad rzeką Metauro, otwierające drogę do przełamania linii Gotów) spełniło się sparafrazowane łacińskie powiedzenie *inter arma silent scholae*.

Z chwilą jednak przejścia naszych jednostek na zasłużony odpoczynek, niezbędny również dla uzupełnienia bolesnych strat w ludziach, jak też i w sprzęcie, nastąpiła reaktywacja szkolnictwa wojskowego, zwłaszcza szkół podchorążych. Głównym ośrodkiem kształcenia młodych kadr oficerskich stało się Centrum Wyszakolenia Armii 2. Korpusu, zakwaterowane w stolicy południowo-włoskiej prowincji Basilicata Materze. W tym zabytkowym mieście, wpisanym ostatnio – z uwagi na wczesnochrześcijańską dzielnicę Sassi – na Światową listę dziedzictwa kulturowego UNESCO, znalazły siedziby szkoły podchorążych rezerwy piechoty, artylerii, łączności i służby zaopatrywania i transportu oraz, nieco później, Pomocniczej Służby Wojskowej Kobiet. Ponadto znalazły tu pomieszczenia komendantury różnych wojskowych kursów specjalistycznych.

Jedynie szkoły podchorążych broni pancерnej i saperów zlokalizowano w innych rejonach Włoch. Kandydaci na oficerów pułków pancерnych znaleźli gościnę

w Sanfaticchio nad jez. Trazymeńskim, a następnie w Gubbio (Umbria). Natomiast Szkoły Podchorążych Rezerwy Saperów działały przy dobrze wyposażonym w sprzęt Brytyjskim Centrum Inżynierskim w m. Capua koło Neapolu.

W Materze Szkoły Podchorążych Rezerwy Piechoty i Artylerii zakwaterowano w dwóch odrębnych skrzydłach okazałego gmachu Szkoły Podstawowej *Scuola Elementare G. Minozzi*, a kandydatów na oficerów łączności w wydzielonej części budynku Gimnazjum E. Duni. Natomiast na siedzibę Szkoły Podchorążych Rezerwy Służby Zaopatrywania i Transportu wybrano część budynku przykatedralnego internatu *Istituto Femminile San Giuseppe*.

Pierwsze turnusy wspomnianych szkół rozpoczęły pracę pod koniec września 1944 r., a promocja podchorążych nastąpiła w lutym 1945 r. Wśród 137 absolwentów szkoły piechoty warto wymienić (z żyjących) prof. Witolda Żdanowicza, inicjatora wzniesienia pomnika Monte Cassino w Zabrzu i redaktora trzytomowego dzieła o walkach i działalności kulturalnej 2. Korpusu oraz kuratora zbiorów fotograficznych Instytutu i Muzeum im. Gen. Sikorskiego w Londynie Stanisława Żurakowskiego. Tylko on z trzech braci – żołnierzy piechoty 2. Korpusu – przeżył kampanię włoską. Pozostali dwaj spoczywają na cmentarzach na Monte Cassino i w Loreto.

Na II i III turnusie Szkoły Podchorążych Rezerwy Piechoty w Materze, które działały w okresie marzec–lipiec 1945 r. i sierpień 1945–marzec 1946, promowano odpowiednio 106 i 137 elewów. Natomiast wśród promowanych na podchorążych 114 elewów I turnusu szkoły artylerii byli luminarze naszej literatury – Gustaw Herling Grudziński i Artur Międzyrzecki.

Dwa kolejne turnusy Szkoły Podchorążych Rezerwy Artylerii w Materze (marzec–lipiec 1945 i listopad 1945–lipiec 1946) ukończyło odpowiednio 85 i 137 elewów.

Krócej działała w tym mieście Szkoła Podchorążych Rezerwy Łączności, która zorganizowała tylko dwa turnusy (wrzesień 1944–luty 1945 i marzec–sierpień 1945). Wśród niemal 200 ich absolwentów, należy wymienić zmarłego ostatnio wielce zasłużonego wiceprezesa Zarządu Instytutu i Muzeum im. Gen. Sikorskiego w Londynie Aleksandra Szkutę.

Szkoła oficerska łączności została przeniesiona na jesieni 1945 r. do regionu Marche, gdzie kontynuowała działalność obok Szkoły Radiotechnicznej 2. Korpusu w Castel Arcione, a następnie w m. Falconara koło Ankony.

Najkrócej działała w Materze Szkoła Podchorążych Rezerwy Służby Zaopatrywania i Transportu. Po zakończeniu I turnusu (wrzesień 1944–luty 1945), który ukończyło 75 elewów (w tym autor referatu), została ona przeniesiona do pobliskiej miejscowości Gravina di Puglia, gdzie odbył się II turnus w okresie wrzesień 1945–czerwiec 1946. Wykształcono na nim 50 podchorążych specjalistów w zakresie zaopatrywania oraz służby warsztatowo-naprawczej i materiałowej.

W marcu 1945 r. utworzono przy CWA w Materze Ośrodek Wyszkożenia Pomocniczej Służby Wojskowej Kobiet, który powołał do życia Szkołę Podchorążych Piechoty PSK.

Dwa turnusy tej Szkoły ukończyły pomyślnie 72 ochotniczki podchorążowie PSK.

W działającej na przełomie 1945 i 1946 r. w Umbrii Szkole Podchorążych Rezerwy Broni Pancерnej i Kawalerii Pancерnej promowano w Sanfaticchio nad jez. Trazymeńskim w marcu 1945 r. 70 elewów, a na kolejnym turnusie w Gubbio w kwietniu 1946 r. 88 podchorążych broni pancерnej.

W okresie wrzesień 1945 – lipiec 1946 funkcjonowała w salentyńskim zabytkowym mieście Gallipoli Szkoła Podchorążych Kawalerii Pancерnej, której nadano imię gen. Władysława Andersa. Ukończyło ją 106 elewów. Wrażenia z tej szkoły opisał w książce *Wszystkie drogi prowadzą do kraju* jej komendant Romuald Kobecki.

Jak już wspomniano, w Ośrodku Kształcenia Saperów w m. Capua koło Neapolu zorganizowano dwa turnusy Szkoły Podchorążych Rezerwy Saperów (wrzesień 1944–styczeń 1945 i wrzesień 1945–maj 1946), które ukończyło pomyślnie 118 elewów.

Trzeba jeszcze wspomnieć o Szkołach Podchorążych Rezerwy Artylerii Przeciwlotniczej, które organizowano przy kolejnych miejscach postoju 8. Pułku Artylerii Przeciwlotniczej Ciężkiej w regionie Marche: San Ginesio (prowincja Macerata) i Iesi koło Ankony.

Ukończyło je odpowiednio 36 i 45 elewów.

Zakończenie

Omawiając działalność naszych szkół wojskowych we Włoszech trzeba podkreślić, że podobnie jak w przypadku szkół średnich, stosunki elewów z ludnością cywilną były z reguły bardzo dobre. Sprzyjało temu ożywianie życia kulturalnego, przejawiające się we wzajemnej wymianie spektakli i koncertów. Dowodem tego może być fragment listu ojca b. prezydenta Materzy do autora: „mam mocną nadzieję spotkać się z Tobą w Twojej Ojczyźnie – Polsce, która jest szczególnie bliska naszym sercom i jest ogromnie szanowana i kochana przez wszystkich Włochów, którzy mieli możność stwierdzić podczas wojny, chociaż w warunkach niezwykle trudnych i smutnych, jak szlachetny i wysoko cywilizowany jest naród polski”. Podobny wydzźwięk ma ustalona w porozumieniu z autorem treść dwujęzycznej tablicy pamiątkowej, wmurowanej w Materze w 60. rocznicę działania w tym mieście naszych Szkół Podchorążych:

W tym gmachu w latach 1944–1946 znalazły gościnę Szkoły Podchorążych II Korpusu Polskiego. Dla upamiętnienia tych dzielnych żołnierzy, którzy walczyli i umierali za triumf sprawiedliwości, demokracji i wolności naszych dwóch bratnich Narodów

Rada Miasta i mieszkańcy Materzy

Bibliografia

- „Przez burzę pod wiatr”, Materiały I Międzynarodowej Konferencji „Szkolnictwo i oświata polska na Zachodzie w czasie Drugiej Wojny Światowej” (red. T. Zaniewska), Trans Humana, Białystok 2001. Artykuły:
- Walasek S., *Szkolnictwo polskie poza granicami II Rzeczypospolitej w latach 1939–1945 (Bliski i Środkowy Wschód, Afryka)*, s. 175–186.
- Dobroński A., *Junackie Gimnazjum Kupieckie w Nazarecie*, s. 187–200.
- Radomska M., *Szkoła Junaczek i Szkoły Młodszych Ochotniczek w Armii Polskiej na Wschodzie*, s. 201–218.
- Radomska M., *Kurs Maturalny oraz Gimnazjum i Liceum dla Ochotniczek PSK 2 Korpusu 1943–1948*, s. 219–240.
- „Światło wśród burzy”, Materiały II Międzynarodowej Konferencji „Szkolnictwo i oświata polska na Zachodzie w czasie Drugiej Wojny Światowej” (red. T. Zaniewska, N. Pospieszny, Z. Stankiewicz), Wyd. Uniwersyteckie Trans Humana, Białystok 2004. Artykuły:
- Kaczorowski R., *Wstęp*, s. 19–20.
- Szkuta A. J., Narębski W., *Kursy Maturalne dla Żołnierzy Armii Polskiej na Wschodzie w Barbarze (Palestyna) 1943–1944*, s. 26–35
- Narębski W., Szkuta A. J., *Gimnazjum i Liceum Nr 1 (Alessano, Cawthorne)*, s. 36–48.
- Lisowski W., *Junacka Szkoła Kadetów (1942–1948)*, s. 49–69.
- Dobroński A., *III Junacka Szkoła Mechaniczna*, s. 70–86.
- Skrzypiński H., *Wspomnienia ucznia-żołnierza Szkoły Karpackiej w Sarnano*, s. 87–119.
- Głąb Z., *Szkoła Techniczna w Fermo*, s. 120–131.
- Gruszczyński W., *Szkoła Handlowo-Administracyjna w Casarano (provincia Lecce). Garść wspomnień*, s. 132–134.
- „Nauczyciele – uczniowie. Solidarność pokoleń”, „Szkolnictwo i oświata polska na Zachodzie w czasie Drugiej Wojny Światowej” (red. T. Zaniewska), Wydawnictwo SGGW Warszawa 2007. Artykuły:
- Małecki J., *Gimnazjum i Liceum 3. Dywizji Strzelców Karpackich 2 Korpusu Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie*, s. 68–85.
- Płosiński S., *Wspomnienia żołnierza 2. Korpusu Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie – ucznia Gimnazjum Ogólnokształcącego (Kursów Maturalnych Nr 2 w Matino – Italia, oraz Cawthorne – Anglia)*, s. 86–116.
- Głąb Z., *Kursy Maturalne Nr 2 w Matino*, s. 117–128.
- Narębski W., *Szkoły podchorążych w Materze – główny ośrodek kształcenia kadry oficerskiej 2 Korpusu Polskiego we Włoszech*, s. 129–146.
- Sysa P. S., *Profesor Jerzy Stanisław Alexandrowicz. Wychowawca akademicki, organizator szkolnictwa czasu wojny*, s. 147–152.
- Dobroński A., *Obozy letnie dla młodszych ochotniczek*, s. 173–189.
- Radomska M., *Nauczyciele i duszpasterz. Maria Włodkowska, Zdzisław R. Luszowicz i ksiądz Józef Warszawski*, s. 190–210.
- Walasek S., *Z książką na wojennych szlakach. Nauczyciele w latach drugiej wojny światowej*, s. 265–274.

- Romanowska E., *Zrzeszenie Nauczycielstwa Polskiego w Palestynie*, s. 275–283.
- Romanowska E., *Rozwój sportu w polskich szkołach junackich na Bliskim Wschodzie w świetle kronik „Junaka”*, s. 284–300.
- Czartoryski M., *Na końcu włoskiego buta*, Krajowa Agencja Wydawnicza, Kraków, 1986.
- Draus J., *Oświata na Bliskim i Środkowym Wschodzie 1939–1950*, Wyd. KUL, Lublin 1993.
- Gallera R. Ch., *Antologia szkół Podchorążych PSZ na Zachodzie w czasie II Wojny Światowej*, Wyd. Fundacji Koła Szkół Podchorążych Piechoty, Londyn 2002.
- Gli „Alessanesi” di Anders. *Un liceo-ginnasio polacco in Alessano 1945–46. Ricordi e testimonianze*, a cura di A. Caloro, Ginobleveditore 2005.
- Goławski M., *Szkolnictwo polskie na Obczyźnie*. W: *Materiały Kongresu Współczesnej Nauki i Kultury Polskiej na Obczyźnie*, Londyn 9–12 IX 1970, t. I, s. 359–368.
- Junacka Szkoła Kadetów 1942–1948* (album), Wyd. Koło Junackiej Szkoły Kadetów, Londyn 1972.
- Junackie Szkoły Mechaniczne*, red. A. Kołodziej, Londyn 1983.
- Kobecki R., *Wszystkie drogi prowadzą do Kraju*, rozdział: *Szkoła Podchorążych Kawalerii*, s. 266–290, Wyd. Czytelnik, Warszawa 1973.
- Kuczyński M., *Szkoła Karpacka 1943–1948. Gimnazjum i Liceum 3 Dywizji Strzelców Karpackich*, Wyd. Zarząd Główny Związku Karpatczyków, 3. DSK, Londyn 1992.
- Kukielka B.J., *Życie kreślone historią – Drogi wojenne żołnierza Rzeczypospolitej*, rozdział V: *Szkoła podchorążych*, s. 70–89, Oficyna Wydawnicza „Ajaks”, Pruszków 1998.
- Łukasik R., *Moje wspomnienia wojenne*, „Zesłaniec” 34, 2008, s. 103–130.
- Pyłat J., *Opiekun edukacji i kultury na Wychodźctwie 1945–1970*. W: *Bitwy generała Władysława Andersa. Studia i materiały do dziejów 2. Korpusu Polskiego*, s. 147–163. Wyd. Instytut im. gen. Stefana „Grota” Roweckiego, Leszno 2007.
- Suchoń A., *Serce w plecaku, Wspomnienia z lat wojny*, rozdział: *Powstańcy z Matery*, s. 120–125, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1989.
- Terlecki O., *Concertina – zbiór szkiców: Lokata 123*, s. 52–71 i *Alessano*, s. 211–231, Krajowa Agencja Wydawnicza, Kraków 1983.

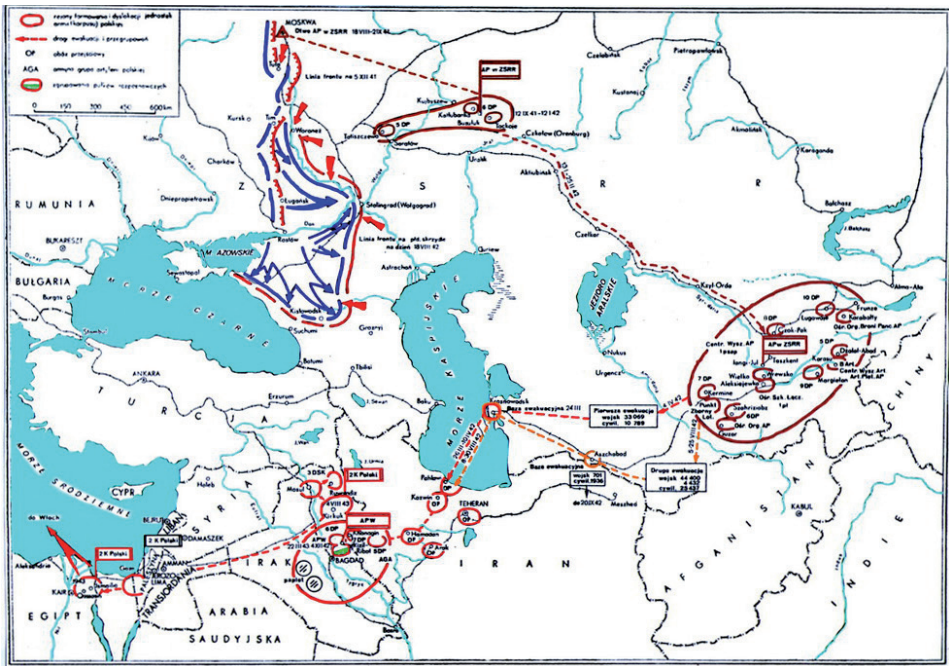
Abstract

Civil and military education in Polish Middle East Forces and Polish 2nd Corps

The outbreak of 2nd World War has interrupted the education of numerous young Poles who joined the Polish Armed Forces. Moreover, many Polish officers were imprisoned or murdered by our enemies. Therefore, apart from military training, one of fundamental aims of the Command of the Polish Armed Forces abroad was to organize the civil and military schools for their soldiers. They were formed already in Soviet Union and a real educational system was formed in Middle East, mainly in Palestine where, apart from numerous general and professional schools for cadets – saved young girls and boys of pre-recruiting age, some maturity courses for soldiers were organized. The activity of these courses, transformed later into normal civil and professional schools, was continued after the end of war first in Italy, and afterwards in Great Britain. In Italy the former schools were formed predominantly in Puglia (Alessano, Matino, Lecce, Casarano) and in Marche (Amandola, Sarnano, Fermo, Porto San Giorgio, Teramo).

On the other side, the center of military education in Italy was Matera (Basilicata) where the majority of cadet-officer schools were installed.

In this paper the available data on the activity of these schools are presented. They are based predominantly on author's personal experience and documents, but also on several rather rare publications on this subject. The effect of this educational system, formed by the Command of Polish 2nd Corps, was significant. More than 5400 soldiers could accomplish their secondary education and 900 of them have passed the maturity examinations. Consequently, after the war they could initiate the university studies.

Ryc. 1. Rozmieszczenie jednostek Armii Polskiej w ZSRR i na Środkowym Wschodzie

Ryc. 2. Polskie dzieci w Uzbekistanie – spotkanie z gen. W. Andersem

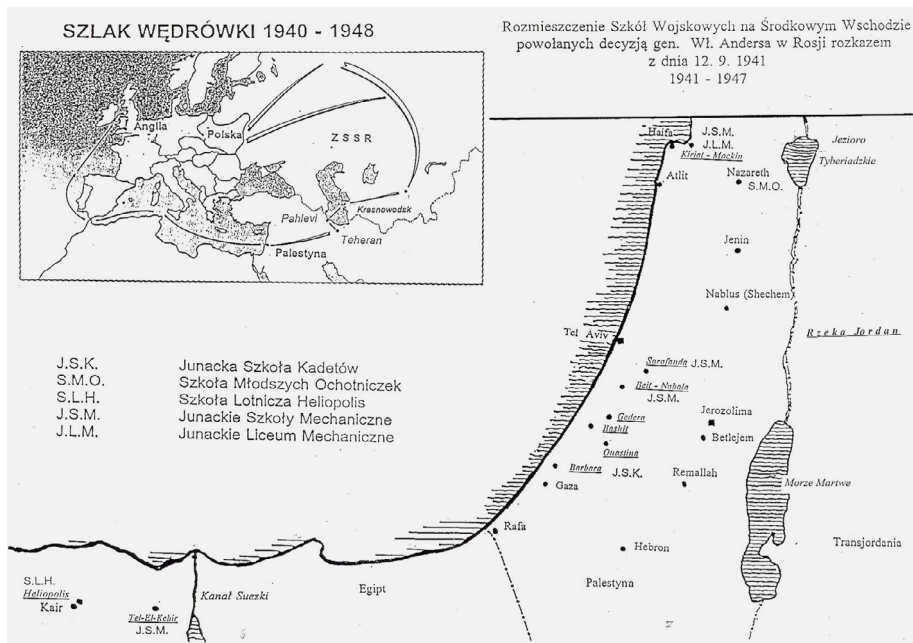
Ryc. 3. Pierwsza szkoła w perskim Pahlevi

Ryc. 4. Gen. Anders i polskie dzieci w Persji

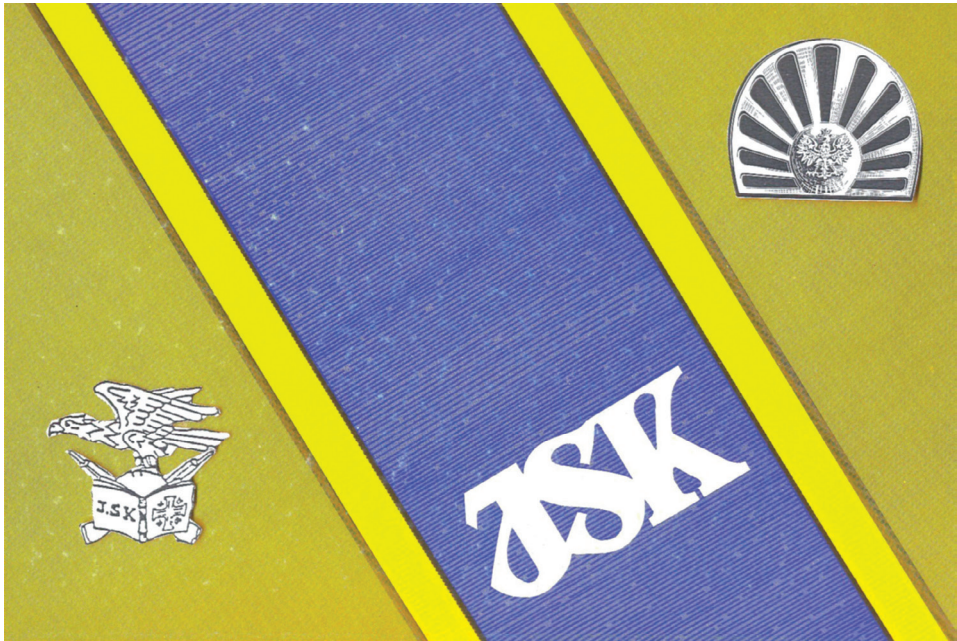
Ryc. 5. Młodzi uczniowie w pierwszej polskiej szkole w Palestynie

Ryc. 6. Rozmieszczenie polskich szkół junackich na Bliskim Wschodzie

Ryc. 7. Szkoła Młodszych Ochotniczek w Rehovoth (Palestyna)

Ryc. 8. Naramiennik ucznia Junackiej Szkoły Kadetów w m. Barbara (Palestyna)

Ryc. 9. Kompania honorowa Junackiej Szkoły Kadetów

Ryc. 10. Lekcje w szkołach junackich

Ryc. 11. Lekcja w Liceum Młodszych Ochotniczek w m. Nazaret, 1943

Ryc. 12. Kursy Maturalne dla Żołnierzy APW w m. Barbara (Palestyna):
uczniowie w drodze na apel, lekcja chemii i grono pedagogiczne

Ryc. 13. Kursy Maturalne w m. Barbara: grupa uczniów przed barakiem szkolnym, nauka w gaju pomarańczowym i obiad

GIMNAZJUM PAŃSTWOWA KOMISJA EGZAMINACYJNA

dla eksternów powołana przez Delegata M. W. R. i O. P. w Jerozolimie zarządzeniem L. cz. 22/44 z dnia 17 stycznia 1944 roku na Kursach Maturalnych przy D-twie Szkół Junaków w m. Barbara /Palestyna/

Nr. 32577.G. Rok szkolny 194 /

ŚWIADECTWO UKOŃCZENIA

GIMNAZJUM OGÓLNOKSZTAŁCĄCEGO

Maciej Karoboki
(Imię i nazwisko)

urodzony dnia 14 kwietnia roku 1925
w Włodawa
województwa warszawskiego

M.P.

religia (wyznania) rym. kat. przyjęty
na Kursy Maturalne dla Żołn. & P. W.
do klasy czwartej w dniu 24 września
roku 1943 ukończył w roku 1944 naukę
w zakresie programu, przepisanego dla gimnazjum
ogólnokształcącego, zorganizowanego na zasadach
art. 20 ustawy dnia 11 marca 1932 roku o ustroju
szkolnictwa (Dz. U. R. P. Nr. 33 poz. 389) i złożył
egzamin jako ekstern przed Państw. Kom. Egz. w terminie 7-12 lutego 1944 r.
Barbara /Palestyna/ dnia 12 lutego 1944 roku

członkowie Rady Pedagogicznej

K. Świątek
Chalinskiy
Thapud
Bojanyba
Wladimir
Ławrynczyk

Dyrektor-Przełożona

Przewodniczący
Państw. Kom. Egzam.
Staszewski
Mgr. Henryk Staszewski
porucznik

Staszewski

U. O. i S. Sz. Druk Nr. 4
(2x. Uk. Ciot.)

Ryc. 14. Świadectwo ukończenia gimnazjum ogólnokształcącego na Kursach Maturalnych w m. Barbara

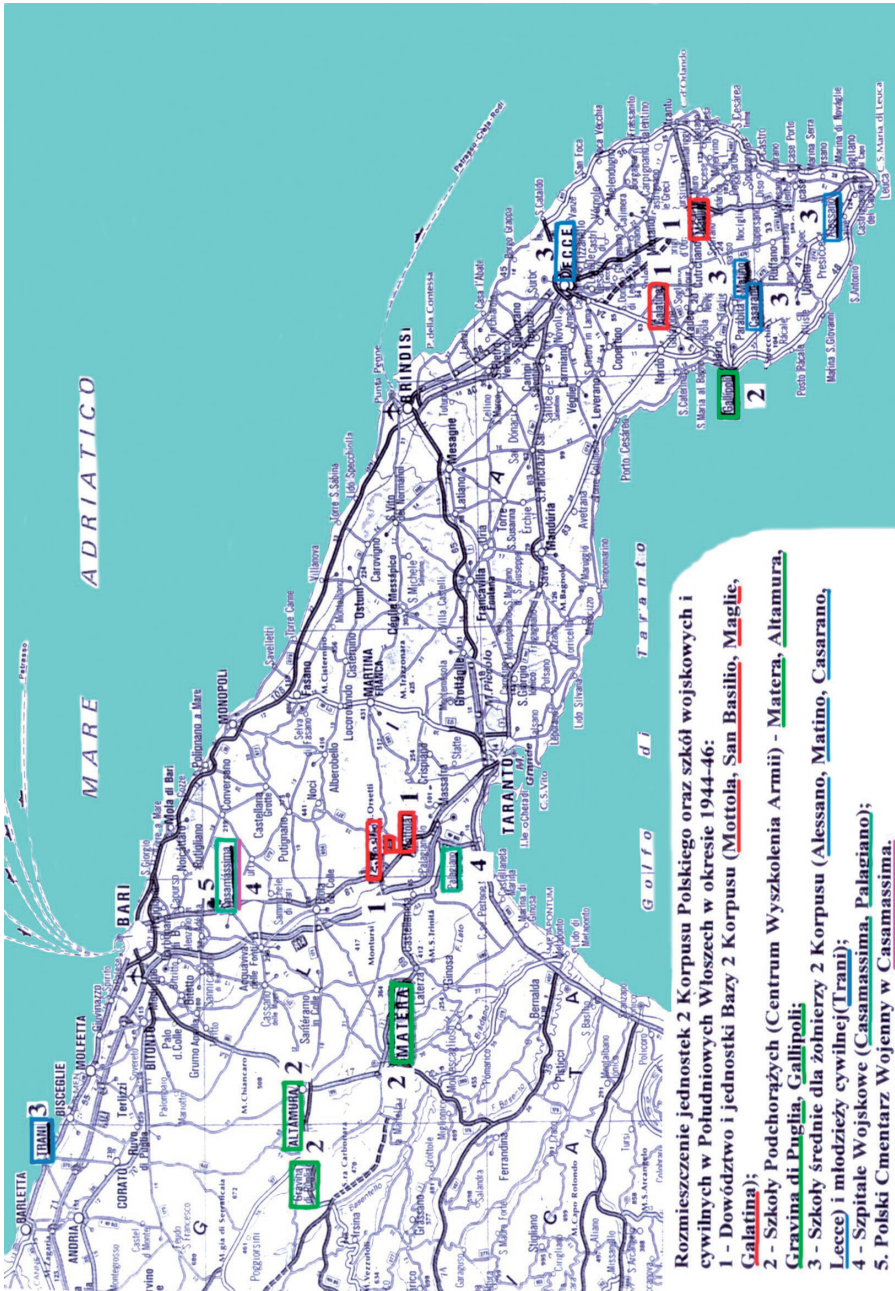
Ryc. 15. Szkoła Karpacka w El Quassasin (Egipt)
 – rysunek satyryczny jej ucznia M. Kuczyńskiego

Ryc. 16. Uczniowie Szkoły Karpackiej w Bagno di Romagna w drodze na zajęcia

Ryc. 17. Terra del Sole – mała matura. Uczniowie Szkoły Karpackiej zdają egzamin pisemny. Na pierwszym planie Ryszard Kaczorowski, przyszły ostatni Prezydent RP na Obczyźnie

Ryc. 18. Rozmieszczenie jednostek wojskowych i szkół 2. Korpusu Polskiego w rejonie Bazy na płw. Salentyńskim

Ryc. 19. Kursy Maturalne nr 1 w Alessano – grono pedagogiczne i budynek szkolny

Liceum Ogólnokształcące *typu mat - fizycznego*
Kursów Maturalnych Nr 1 w Alessano (Italia)

Nr. *11*

ŚWIADECTWO LICEUM
 OGÓLNOKSZTAŁCĄCEGO
mat - fizyczny
 (TYP)

Narębski Wojciech
 (IMIĘ I NAZWISKO)

urodzony dnia *14-IV* roku *1925* w m. *Wrocławu*
 województwa *wrocławskiego* wyznania *rym - kat.*
 uczęszczał do klasy *I-egA* i otrzymał za rok szkolny od *6.VIII* 1945
 do *5.II* 1946 oceny następujące:

z zachowania się	<i>bardzo dobry</i>
z religii	<i>bardzo dobry</i>
z języka polskiego	<i>bardzo dobry</i>
z języka angielskiego	<i>bardzo dobry</i>
z języka	<i>bardzo dobry</i>
z historii	<i>bardzo dobry</i>
z zagadnień życia współczesnego	<i>bardzo dobry</i>
z geografii i geologii	<i>bardzo dobry</i>
z fizyki z astronomią	<i>bardzo dobry</i>
z chemii	<i>bardzo dobry</i>
z matematyki	<i>bardzo dobry</i>
z propedeutyki filozofii	<i>bardzo dobry</i>
z ćwiczeń cieleśnych	<i>bardzo dobry</i>
z biologii	<i>bardzo dobry</i>

Ryc. 20. Świadectwo ukończenia 1 klasy licealnej na Kursach w Alessano

Ryc. 21. Tablica pamiątkowa Kursów Maturalnych Nr 1 w kościele w Alessano

Ryc. 22. Matino. Budynek szkolny, w którym działały Kursy Maturalne Nr 2 (widok obecny)

Rozmieszczenie szkół średnich i wojskowych 2 Korpusu Polskiego

w regionie Marche i Umbrii w okresie 1944-46:

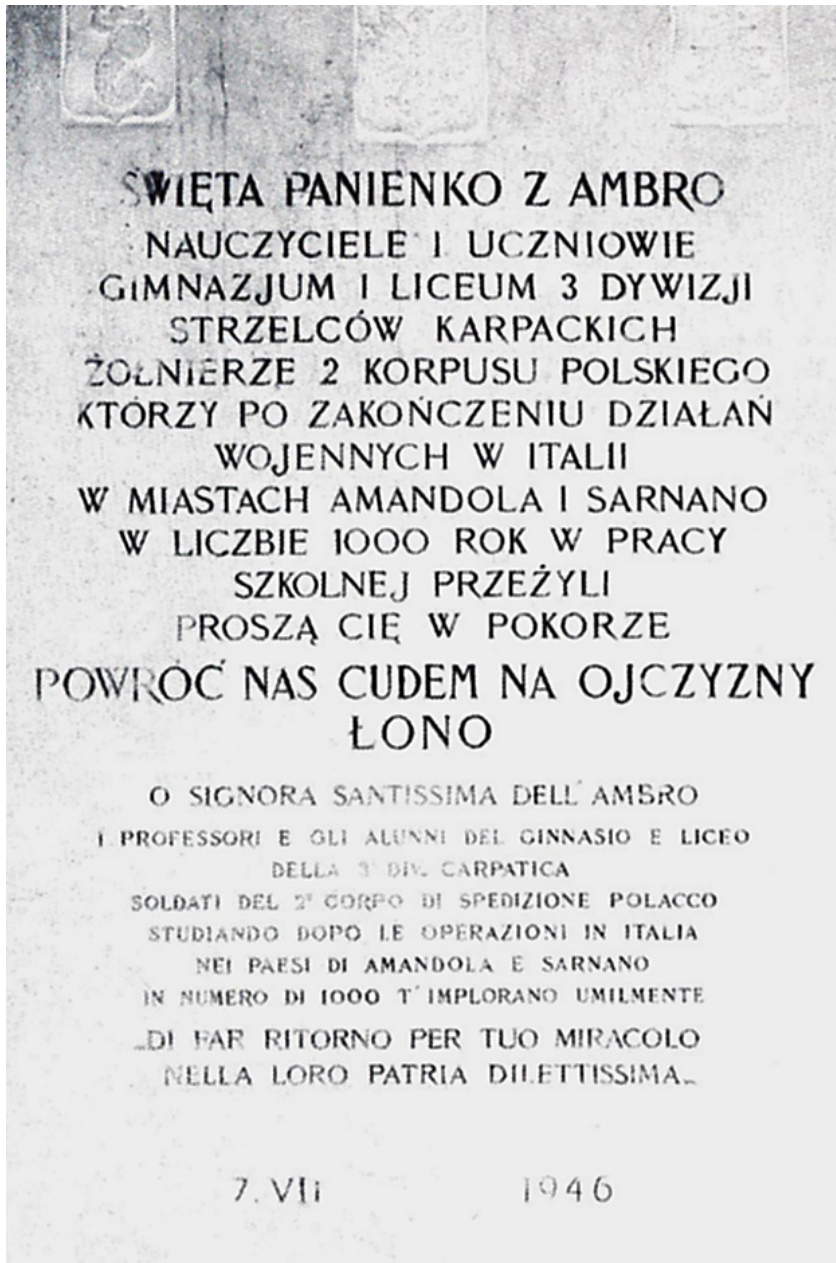
Szkoły średnie (zaznaczono niebiesko): Amandola, Sarnano, Sant'Omero, Fermo, Porto San Giorgio;

Szkoły wojskowe (zaznaczono zielono): San Ginesio, Falconara Marittima, Jesi, Sanfatucchio, Gubbio.

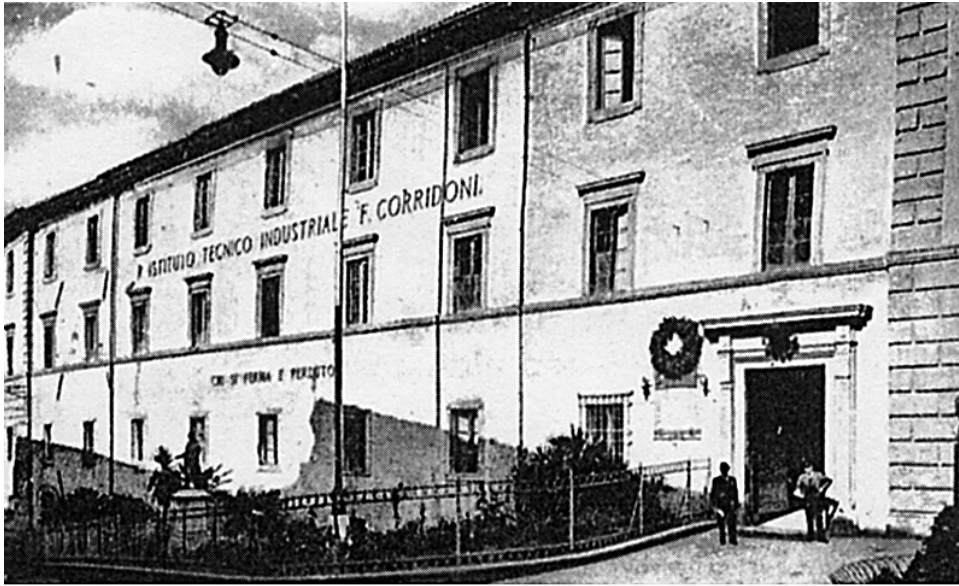
Ryc. 23. Rozmieszczenie szkół średnich i wojskowych 2. Korpusu Polskiego w regionie Marche i Umbrii

Ryc. 24. Amandola (rejon Marche). Wejście do budynku szkolnego użytkowanego przez Gimnazjum i Liceum 3. DSK oraz grupa licealistów karpaczychków

Ryc. 25. Tablica pamiątkowa Gimnazjum i Liceum 3. DSK w sanktuarium MB z Ambro

Ryc. 26. Fermo (rejon Marche). Budynek użytkowany przez Gimnazjum Mechaniczne 2. KP i uczniowie na zajęciach

DOWÓDZTWO 2^{go} KORPUSU
WYDZIAŁ OŚWIATY

No 56.

TYMCZASOWE ZAŚWIADCZENIE
UKOŃCZENIA KLASY *Trzeciej*
GIMNAZJUM MECHANICZNEGO

Bomb. Cygmaswat Gt. b
(imię i nazwisko)

wieczony dnia *7 kwietnia* roku *1932* w *Nowy Sącz*
województwo *krakowskie* religii (wyznania) *rym. - kat.*

w dniu *31 sierpnia* roku *1946* otrzymał promocję do klasy *czwartej*

Gimnazjum Mechaniczne zorganizowanego przy D-wie 2 Grupy Artylerii w Fermo (ITALIA),
na zasadach ustawy z dnia 11 marca 1932 r. (Dz. U. R. P. No 38/32 poz. 389) o ustroju
szkolnictwa, oraz rozporządzenia Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego o
organizacji szkolnictwa zawodowego z dnia 21 listopada 1933 r. (Dz. Utz. Min. W. R. i O. P.
No 15/33) — w klasie *Trzeciej* otrzymał następujące oceny ostateczne z przedmiotów :

Ryc. 27. Świadectwo Gimnazjum Mechanicznego w Fermo

Ryc. 28. Porto San Giorgio (rejon Marche). Lekcja w Gimnazjum i Liceum Pomocniczej Służby Wojskowej Kobiet

Ryc. 29. Polskie Gimnazjum i Liceum dla ludności cywilnej w Trani koło Bari
– grono pedagogiczne

Ryc. 30. Zbiórka licealistek Polskiego Gimnazjum i Liceum w Trani

Wydział Humanistyczny
WPISANY
1949/1950

Wpisał się na Wydział Humanistyczny
Uniwersytetu Jagiellońskiego
dnia 22 VII 1948 roku.

Wpisał się na Wydział Humanistyczny
Uniwersytetu Jagiellońskiego
dnia 20 X 1948 roku.

29 WRZ 1948

Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego
Państwowa Komisja Egzaminacyjna

Nr. 1.

WPISANY
na rok. akad.
1950/1951
Wydział Humanistyczny

15 PAZ 1951

ŚWIADECTWO DOJRZAŁOŚCI

Romana Stanisława Łukasik
(imię i nazwisko)

urodzona dnia 13 sierpnia 1927 r.
w m. Kraków
województwa krakowskiego
wyznania rzym.-kat.
po ukończeniu nauki w Polskim Liceum
Ogólnokształcącym
w Trani (Italia)
do której była przyjęta dnia 28. XI 1945 r.
zdawała w terminie letnim 1946 r.
zwyczajny egzamin dojrzałości typu humanistycznego
wobec Państwowej Komisji Egzaminacyjnej, powołanej przez Delegata
Ministerstwa W. R. i O. P. na II Korpus pismem
L. Dz. 1272/92/46z dnia 4 czerwca 1946 r. otrzymując następujące oceny
ostateczne z przedmiotów egzaminacyjnych:

z religii	bardzo dobry
z języka polskiego	dobry
z języka łacińskiego
z języka francuskiego	dobry
z historii wraz z zagadnieniami życia współcz.	dobry
z matematyki
z fizyki wraz z chemią	dobry

Ryc. 31. Świadectwo maturalne Liceum Ogólnokształcącego w Trani

Ryc. 32. Baraki szkolne i grupy uczniów Gimnazjum i Liceum Nr 1 w obozie Cannon Hall Camp koło Cawthorne (hrabstwo York, Anglia)

Zař. 2

DZIAŁ OŚWIATY
TYMCZASOWEGO KOMITETU TREASURY DLA SPRAW POLSKICH
KOMISJA EGZAMINACYJNA. Uniwersytet Mikołaja Kopernika
w Toruniu
Wydział Matematyczny
11. 8 1946
L. alb. 850

ŚWIADECTWO DOJRZAŁOŚCI

Narębski Wojciech

(Imię i nazwisko)

urodzon.....dnia.....miesiąca.....
roku 19... w.....
województwa.....
wyznania.....
po ukończeniu nauki w.....
do któr.....był.....przyjęt.....w 19... roku
zdawał.....w terminie.....19... roku

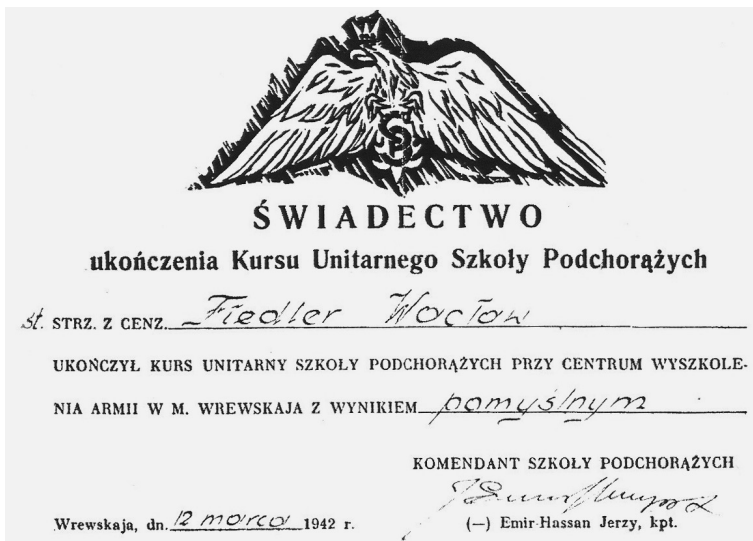
zwyczajny egzamin dojrzałości wydziału.....
wobec Komisji Egzaminacyjnej, powołanej przez.....
L. Dz. z dnia.....19... r. otrzymując następujące.....

oceny ostateczne z przedmiotów egzaminacyjnych :

z religii	<i>bardzo dobry</i>
z języka polskiego	<i>bardzo dobry</i>
z języka łacińskiego
z języka.....	<i>bardzo dobry</i>
z historii wraz z nauką o Polsce współczesnej
z matematyki	<i>bardzo dobry</i>
z fizyki wraz z chemią	<i>bardzo dobry</i>

Dz. 04w. T. K. T. Druk Nr. 1
(Św. Doj. Zwyczaj)

Ryc. 33. Świadectwo Dojrzałości uzyskane na podstawie egzaminu w Gimnazjum i Liceum Nr 1 w Cawthorne – strona przednia

34. Świadectwo ukończenia Kursu Unitarnego Szkoły Podchorążych Rezerwy Piechoty we Wrewskoje, Uzbekistan, marzec 1942

35. Jednodniówka Szkoły Podchorążych Rezerwy Artylerii w Kara Su, Kirgizja, sierpień 1942

Szachrizzjab, dnia 17 lipca 1942

L. dz. 1521/42

ŚWIADECTWO
ukończenia Szkoły Podchorążych Rezerwy.

kapr. pchr. Essigman Włodzisł. 10. I. 1923 w m. Wonszowo.

odbył kurs Szkoły Podchorążych Rezerwy Piechoty

w czasie od 1. III 42 do 12. VII 42 przy 6 Dyw. Piech.

i uzyskał wynik bardzo dobry lokata 14/281.

Komendant Szkoły Pechor. Rez.
KOMENDANT SZKOŁY
Baczkowski
BACZKOWSKI mjr

PIECZĘCĄ
okrągłą

POWÓDCA DYWIZJI:
Almeida

36. Świadectwo ukończenia Szkoły Podchorążych Rezerwy Piechoty przy 6. Dywizji Piechoty w Szachrizzjabs, Uzbekistan (komendant mjr M. Baczkowski), marzec 1942

CENTRUM WYSZKOLENIA BRONI I SŁUŻB
Komenda Szkół Podchor. Rezerwy

M. p. dn. 16/8/1942

ZAŚWIADCZENIE

Zaświadczam, że pt. Gabrys' Jan

Nr ewid. 616 urodzony dn. 29. I rok 1921 w Lwów

Skop. Polku Kawalerii ukończył w czasie od 11. V do 16. VII 42

Szkolę Podchorążych Rezerwy Kawalerii na Środkowym Wschodzie

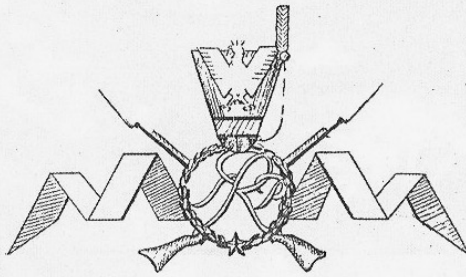
z wynikiem pomysłnym. —

KOMENDANT SZKOŁY PODCHOR. REZERWY KAWALERII
Smolobozski
A. Smolobozski
rtm.—

KOMENDANT SZKOŁY PODCHOR. REZERWY
Lukaszewski
T. Lukaszewski
ppłk. dypl.—

1942

37. Zaświadczenie ukończenia Szkoły Podchorążych Rezerwy Kawalerii Samodzielnej Brygady Strzelców Karpaccich w Beit Jirja, Palestyna, sierpień 1942

2. BRYGADA CZOŁGÓW
OSRODEK WYSZKOLENIA BR. PANC.

M. p., dn. 13. czerwca 1943 r.

L. di. 375

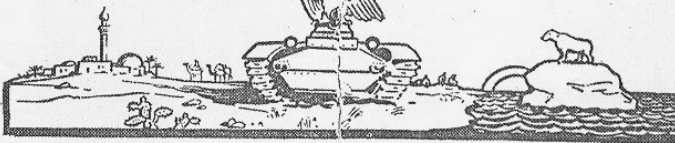
Świadectwo

Kapral Kukielka Bolesław

ukończył Szkołę Podchorążych Rezerwy Broni Pancernej
w czasie od dn. 1. lipca 1942 r. do dn. 13. czerwca 1943 r.
z wynikiem bardzo dobrym.

DOWÓDCA 2. BRYGADY CZOŁGÓW

Paszkiewicz
Paszkiewicz
gen. bryg.

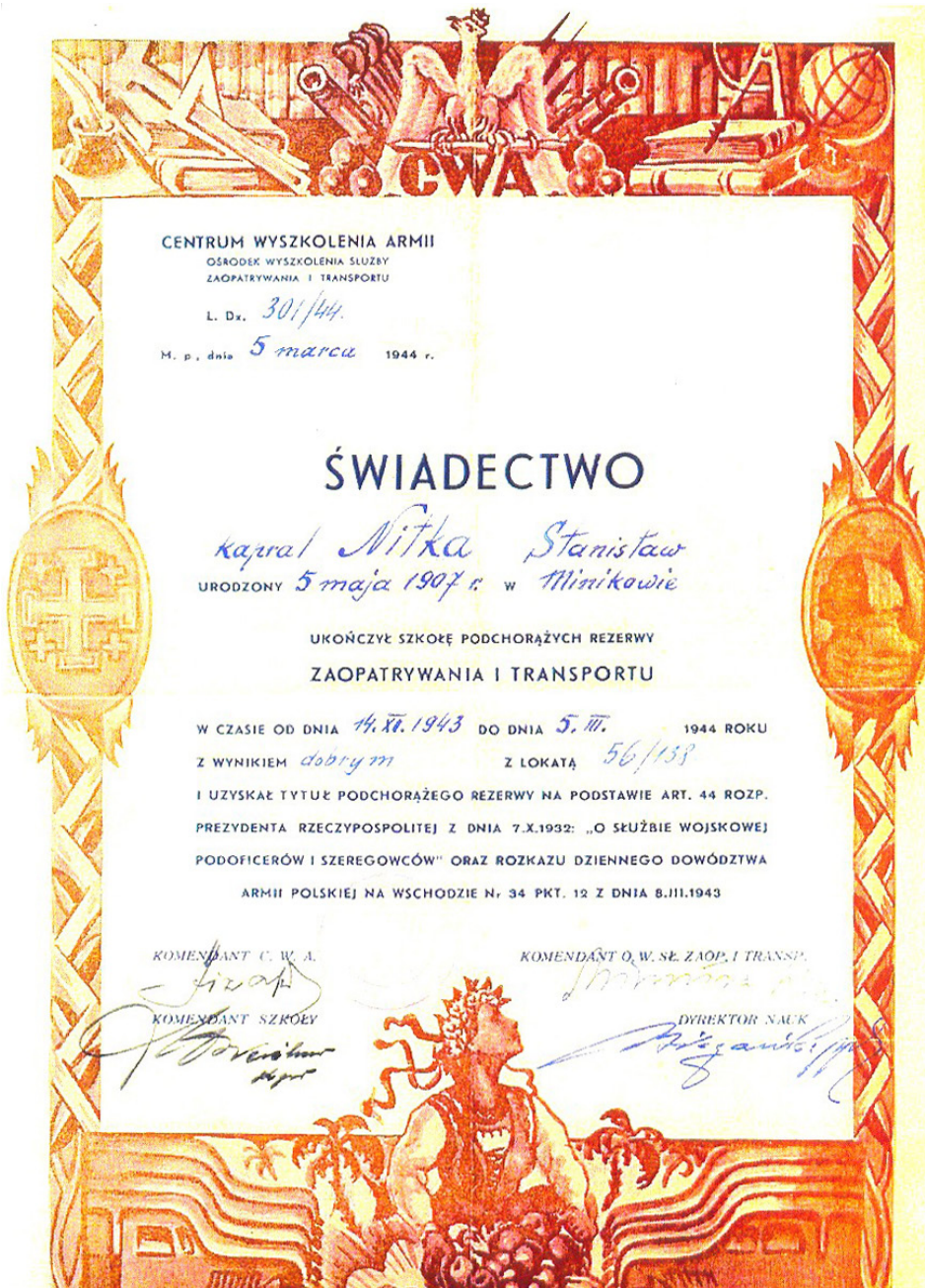
38. Świadectwo ukończenia Szkoły Podchorążych Rezerwy Broni Pancernej.
Quisil Ribat, Irak, czerwiec 1943

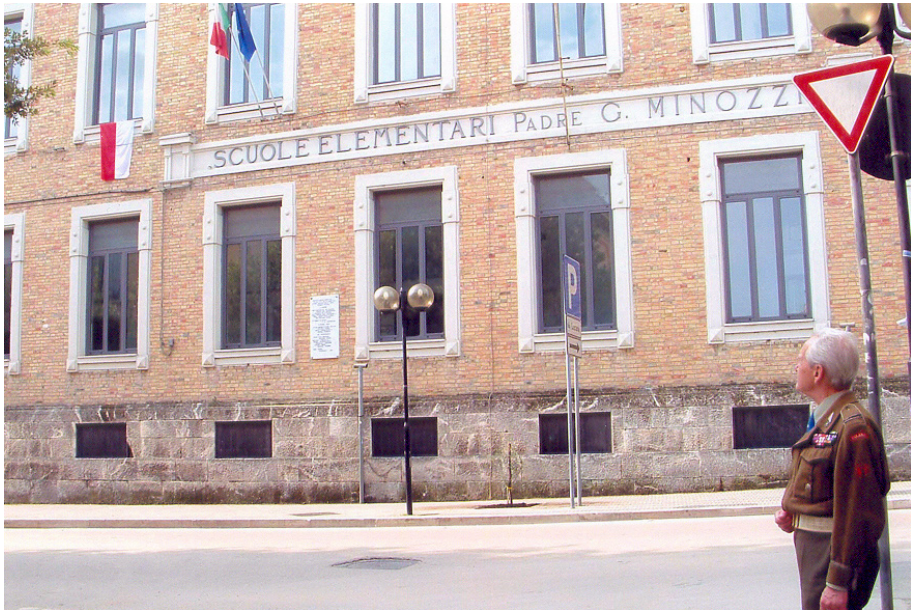
39. Zaświadczenie Szkoły Podchorążych Rezerwy Saperów.
Quisil Ribat, Irak, styczeń 1943

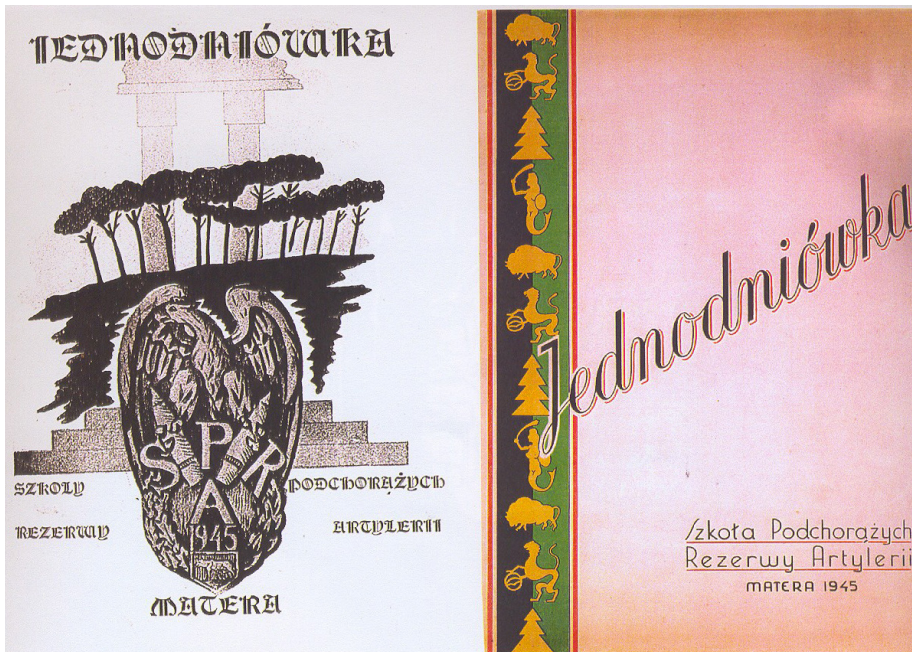
40. Świadcstwo ukończenia Szkoły Podchorążych Rezerwy Piechoty.
Gedera, Palestyna, marzec 1944

41. Świadectwo ukończenia Szkoły Podchorążych Rezerwy Służby Zaopatrzenia i Transportu. Gedera, Palestyna, marzec 1944

42. Matera. Gmach Szkoły Podstawowej im. Minozzi – siedziba Szkół Podchorążych Rezerwy Piechoty i Artylerii 1944–1946

43. Jednodniówki dwóch turnusów Szkoły Podchorążych Rezerwy Artylerii w Materze, luty i lipiec 1945

CENTRUM WYSZKOLENIA ARMII
 L.D.Z. 8/45.
 M.P., DNIA 18 stycznia 1945.

CWA

CWART.	C.W.K.	CW.TECH.	CW.SAN.	C.W.P.	CW.PEŁZ.	CW.SAP.	CW.GOSP.	CW/BR.PANC.

ZASWIADCZENIE

starszy strzelec podch. Żurakowski Stanisław
(stopień) (nazwisko i imię)
 urodzony 11.11.1910 w Wolominie, ukończył w czasie od 10.1.45 do 18.1.45
(data, miejsce urodzenia)
 KURS Szkoły Podchorążych
(nazwa kursu)
Rezerwy Piechoty
 w Ośrodku Wyszkoenia Piechoty
 z wynikiem dobrym L. 50/1945.

KOMENDANT
 CENTRUM WYSZKOLENIA ARMII
Wojciechowski

KOMENDANT
 OŚRODKA WYSZKOLENIA
Wojciechowski

DIREKTOR NAUK
 CENTRUM WYSZKOLENIA ARMII

CENTRUM WYSZKOLENIA ARMII.
 OŚRODEK WYSZK. Łączności

M. p. dn. 9.II. 1945 r.

ŚWIADECTWO
 UKOŃCZENIA SZKOŁY PODCHORAŻYCH REZERWY

St. sz. S Z K U T A Aleksander
 urodzony dn. 27 lutego rok. 1924 w m. Zamosc, woj. Lublin
 ukończył kurs Szkoły Podchorążych Rezerwy Łączności; Matera, Italia
 w czasie od dn. 20.IX.1944 do dn. 9.II. 1945 r.
 z wynikiem dobrym lokata 28/65

KOMENDANT
 Szkoły Podch. Rez. Łączn.
Wojciechowski

KOMENDANT
 Ośrodka Wyszko. Łączn.
Wojciechowski

44. Świadectwa ukończenia Szkół Podchorążych Rezerwy Piechoty (S. Żurakowskiego, styczeń 1945) i Łączności (A. Szkuły, luty 1945)

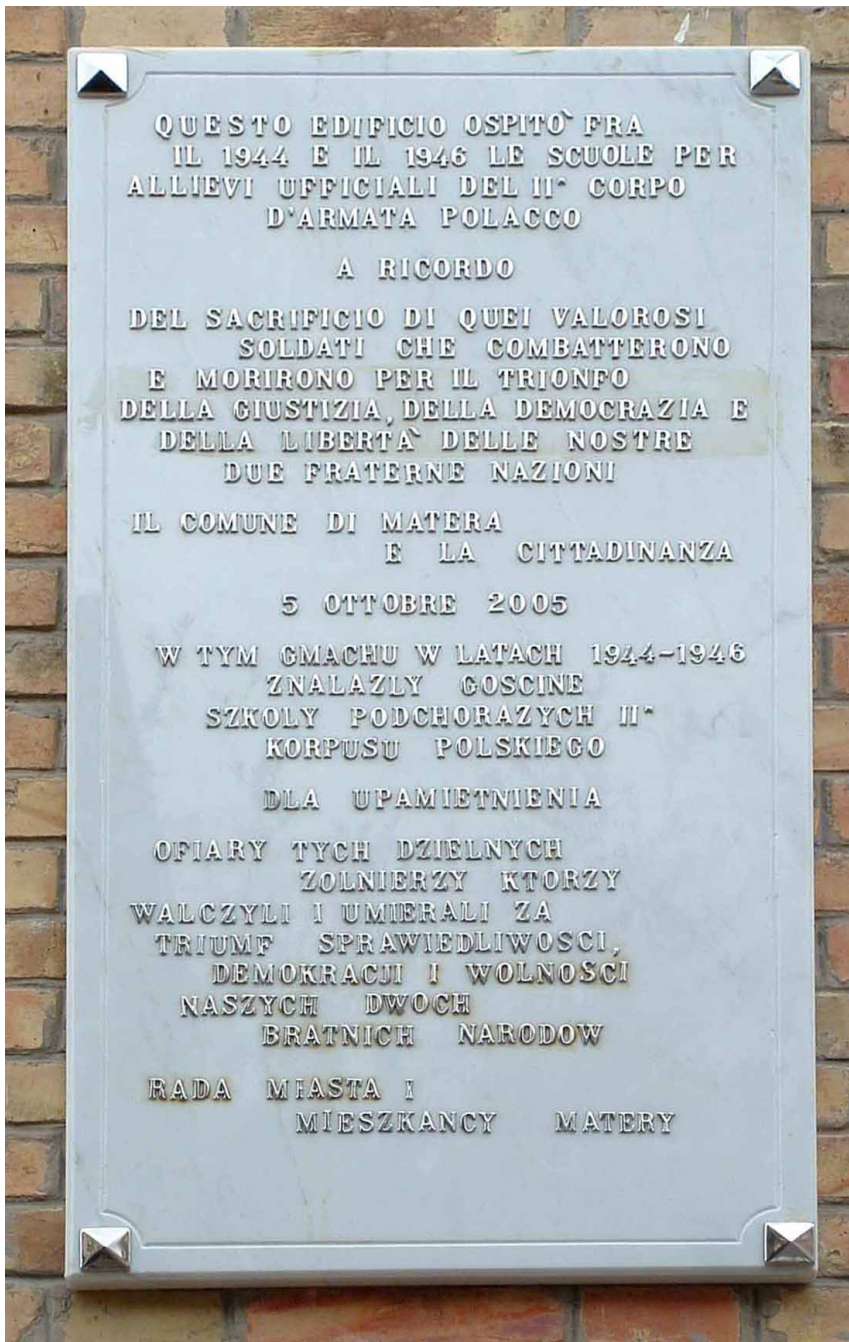
45. Elewi Szkoły Podchorążych Rezerwy Służby Zaopatrzenia i Transportu – w stroju służbowym W. Narębski. Matera, styczeń 1945

46. Świadectwo ukończenia Szkoły Podchorążych Rezerwy Służby Zaopatrzenia i Transportu, luty 1945

47. Świadectwo ukończenia Szkoły Podchorążych Rezerwy Broni Pancерnej. Sunfaticchio nad jez. Trazymeńskim, marzec 1945

48. Matera. Tablica pamiątkowa na gmachu Szkoły Podstawowej im. Minozzi, odsłonięta w 2005 r. – w 60. rocznicę goszczenia w tym mieście Centrum Wyszkożenia Armii 2. Korpusu Polskiego